

סנהדרין מו

משה שווערד

1. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מה עמוד ב

במשנה: כל הנסקלין נתלין דברי ר"א וחכ"א אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע"ז.
[1] רש"י מפרש בחומש "כי קללת אלקים תלוי", שזהו זלזולו של מלך ישראל שעשוי בדמות דיוקנו תלוי על העץ, וקללה הוא לשון "בזיון". וכתב שם רש"י אליבא דמ"ד דכל הנסקלין נתלין, שפשוטו של מקרא אתי שפיר טפי כוותי' (מזרחי). [2] והרמב"ן שם מפרש אליבא דחכמים הסוברים שרק מגדף ועובד ע"ז נתלה, ומ"ש "כי קללת אלקים" תלוי, שהשיח והדיבור אודות עבודת עבודה זרה וגידוף, גורמים קללה בכל העולם, א"נ כפירוש רש"י שזהו זלזול לדבר בדברים אלו.

2. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף מה עמוד ב

אי הוי מקרבי להדדי אין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא. פי' והוי הפרט פירושו של כלל ולא יותר. וא"ת וכיון דפרטא לא הוי אלא פירושא של כלל א"כ מאי מהני לן כללא קמא הך קושיא איתא בנזיר בפ"ג מינין ומתריצין התם דאי לאו כללא היינו מרבים על הפרט או בק"ו או בבנין אב או מצד אחר והשתא אהני לן כללא דאין מוסיפין על הפרט בשום מדה מהמדות:

3. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף מה עמוד ב

במתניתין תלה נשים באשקלון. לא מצאתי הכרע אי ע"י תליה המית אותן או שסקלן כדינם ואח"כ תלאן. והנה אף שבכ"מ לא כתוב רק תלאן במתניתין כאן וברש"י לעיל (במשנה דף מד ב) וכן ברמב"ם מכ"מ נלענ"ד שבתחלה סקלם דאל"כ למה להו לרבנן להוכיח שהוראת שעה היתה מיתתן מדדנו ב' ביום א' תיפוק ליה דדנו במיתה שאינה מד' מיתות אך דיש להשיב ע"ז דכיון דלא היו יכולים להורידן לארץ משום שלא יעשו כישוף ויברחו דלכך היו הבחורים צריכים להגביה כולן כא' כמו שמשמע מדברי רש"י לעיל א"נ אין זה הוראת שעה דבכל חייבי מיתות הדין כן דאם אין אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו דממיתו בכל מיתה שאתה יכול ע"י עדים כמש"כ הרמב"ם (פי"ד מהל' סנהדרין ה"ח) והכא ע"כ היו עדים והתראה דאל"כ אין לך הוראת שעה גדול מזה ועוד דא"כ למה היה שמעון ב"ש נידון בגיהנם אם לא היה דונן כמ"ש רש"י לעיל הא לא היה להם דין מיתה אבל כפי הנראה מרמב"ם (פכ"ד מהל' סנהדרין ה"ד) לא הי' בהנשים עדים והתראה כראוי ע"ש אכן לפ"ז קשה מלשון אין דנין שנים ביום א' ועיין בירושלמי ששם משמע שע"י תלי' הרגו אותן וזה כאשר אמרנו שלא היה אפשר לדונם בסקילה:

4. רמב"ם יד החזקה הלכות סנהדרין פרק כד

(ד) יש לבית דין להלקות מי שאינו מחוייב מלקות ולהרוג מי שאינו מחוייב מיתה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה לדורות מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים ביום אחד באשקלון ולא היו שם כל דרכי הדרישה וחקירה והתראה ולא בעדות ברורה אלא הוראת שעה כפי מה שראה:

5. כסף משנה על הלכות סנהדרין פרק כד הלכה ד

יש לב"ד להלקות מי שאינו מחוייב וכו'. ברייתא דר' אליעזר פ' נגמר הדין (דף מ"ו) ופרק האשה רבה (דף צ ע"ב) אמר ראב"י שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי התורה אלא לעשות סייג לתורה:

6. תוספות על סנהדרין דף מו/א

אותו בלא כסותו. ואף על גב דמשעת סקילה היה ערום ס"ד שילבישוהו בשעת תלייה:

7. הגהה על העמק דבר

י"ז י"ג. וכל העם וגו'. אפילו מי שאינו יכול להגיע להיות זקן ממרא מכ"מ יירא לעשות מחלוקת עם סנה"ג ימשה"ה כתיב וכל העם ולא כל ישראל כמו לעיל בפרשת מסית ולהלן בפרשת ב"ס. משום דאשמעינן קרא דאפילו לחלוק עם סנה"ג בדבר שאינו ד"ת אסור. מש"ה כתיב וכל העם. אפילו הדיוטות שאין יכולין לחלוק בהוראה אלא במילי דעלמא. ג"כ ייראו מלחלוק עליהם.

8. רש"י על סנהדרין דף מו/א

ואין מיעוט אחר מיעוט כו' – [1] כלומר מדה היא בתורה:

9. יד רמה על סנהדרין דף מו/א

פיסקא האיש תולין אותו כו', מאי טעמא דרבנן אמר קרא כי יהיה באיש ותלית, איש ולא אשה, ור"א איש איצטריך למיעוט אחר מיעוט לרבות בן סורר ומורה לתלייה, דכתיב איש ולא בן, חטא משפט מות, מי שעל חטאו נהרג, יצא בן סורר ומורה שלא על שום חטאו נהרג אלא על שם סופו, כדתנן בפרק בן סורר ומורה וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל, אלא הגידה תורה סוף של בן סורר ומורה שסופו לגמור נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים והורג ומלססם את הבריות כו', הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. דהא למיעוטא לא צריך דנפקא לי ממיעוטא קמא, אם אינו ענין למיעוט תנהו ענין לרבות. [2] ואיכא לפרושי דהיינו טעמא דאמרינן אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דכיון דמיעוטא בתרא לא איצטריך למיעוטא דנפקא לי ממיעוטא קמא, איכא למימר דלגלויי עליה דמיעוטא קמא הוא דאתא, לאשמועינן דכי היכי דמיעוטא בתרא לא אתא למיעוטא מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא, אלא דוגמא בעלמא נקט, ומאחר דטרח קרא ואשמועינן דלאו למעוטי ההוא מדעם קאתי ממילא שמעינן דדעתיה לרבויה, [3] ויש לפרש אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כלומר שהמיעוט השני ממעט מן המיעוט הראשון, ונמצא מרבה בעיקר, והכי נמי איכא לפרושי גבי אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט כי הני תרי טעמי דכתבי' וטעמי מעליי אינון:

10. רש"י על סנהדרין דף מו/א

אבל מיתה אחת ועבירה אחת - כגון שתיהן בחילול שבת, שתיהן בנערה המאורסה דנין, ושמונים נשים לאו עבירה אחת הן, דאיכא באוב ואיכא בידעוני, והכתוב חלקן בשתים, ושמעון בן שטח לצורך שעה עשה:

11. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

בבת כהן ובוועלה בבת כהן וזוממי זוממיה. פי' דבת כהן ובוועלה הוו שתי מיתות ועבירה אחת שהיא בשריפה ובוועלה בסקילה אם היא ארוסה או בחנק אם היא נשואה. והא דאמר' בבת כהן וזוממי זוממיה אגב גררא נסבא כדאמר' בעלמא באש תשרף היא ולא בוועלה היא ולא זוממיה אבל הכא לא שייך כלל דהני שתי מיתות ושתי עבירות דמיתת האשה משום ניאוף ומיתת העדים משום עדות שקר:

12. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו'. פירש"י ז"ל לא שיתכוונו לעבור על דברי תור' לבדות מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך שעה לעשות סייג. פי' לפירושן שאין להם לחכמי' לחייב מיתה על איסור של דבריה' כדרך תקנה עולמית לפי שזה יהי' כמסופה על דברי תורה אבל יש להם לענוש איזה עונש הן עונש מלקות הן עונש מיתה לפי צורך שעה כשהדור פרוץ. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' ממרים. ומעתה נראה שאלו הב"ד העונשי' עונש מית' למי שאינו מחוייב לה בדרך הסייג ראוי שיהיו הב"ד מומחין וסמוכין כשמעון בן שטח וחביריו דיותר חמו' הוא זה מעונש דין תור' וכמו שכתבנו למעלה בפר' זה בורר גבי בר חמא קטל נפשא ליכהיון לעיניה. אבל במקומות שדנין דיני נפשות בח"ל לא יספיק להם טעם זה של מכין ועונשין דב"ד אלהים בעינן כדכתיבנא. אלא דאי אית להו הרמנ' דמלכא לדון דיני

נפשות כפי דיני ישראל נראה לומר שכל דין נפשות שדיניהם חייב מיתה מצד דין המלכות ובדינינו ג"כ חייב מית' בזה יכולין הם לדון מכח דהרמנותא דמלכא וכדאיתא בפ' השוכר את הפועלים גבי ר' אלעזר ב"ר שמעון אבל בדין שבדיניה' פטור ממיתה ובדינינו חייב בכה"ג ודאי אסור דב"ד מומחין וסמוכין בעינן אבל בענין מלשינים ומסירות כבר נתפשט המנהג להרגם כשהוחזקו במלשינים אפי' בחוצה לארץ מדין רודף ...

13. מרגליות הים

אלמושיני (קושטא תע"א) סי' ל"ד, (נשמעתי בילדותי מפי אבי מורי ז"ל אשר התרחש בעיר מולדתו גריידינג שאצל לבוב, שהיה שם

מסור אחד גבר אלם ועז פנים, פעם אחת בליל יוהכ"פ לפני אמירת כל נדרי כשעמד אותו מסור עטוף בטליתו בכותל המזרח סמוך למקום הרב דמתא הג"ר יהושע קלוגר ז"ל נגשו אנשים אחדים אל המסור ובטליתו שהפשיל עד למטה מעיניו סתמו את פיו והוציאוהו בכח מבית המדרש הגדול שעמד על יד הנהר והשליכוהו למטה לנהר, כשנמצאה נבלתו למחר ביוהכ"פ הועבר קול שטבע את עצמו ובמוצאי יוה"כ קברוהו, כשנודע הדבר להבולשת התחילו לחקור בדבר, ביום חג שמחת תורה חפרו והוציאוהו מקברו לראות סיבת מותו, ואחרי כן התחילו גביית עדות ממתפללי ביהמ"ד, הרב ושכניו שעמדו על ידו בכותל המזרח נשבעו באמת כי לא ראו מי שהוציא אותו, שמעו אמנם שמתרחש דבר מה אבל חשבו שמסיעים אותו ממקום זה ולא חפצו להסתכל מה נעשה ולא שמו לב לדבר, ומכל מתפללי ביהמ"ד המון אדם רב לא היה גם דלטור אחד למסור לבולשת פרטים יותר, החקירה נמשכה איזה זמן ומבלי הוכחות (נשכח אח"כ הדבר).

14. ים של שלמה מסכת יבמות פרק י סימן כ

דין דיש לב"ד להלקות למי שאינו חייב מלקות, ולהרוג למי שאינו חייב מיתה, כדי לעשות סייג לתורה, וכן יש להפקיר ממון בעלים, ולאבד, כפי מה שרואין לגדר פרצת הדור, ולקנוס אלם, ולנדות, וביארנו, דכל המוסר רבים, ומגזם לרבים, ומוחזק, מאבדין אותו בידיהם, אבל לא יחוסו עליו, לחתוך לשונו, או אחד מאיבריו:

תניא (צ' ע"ב) אמר ר' אלעזר בן יעקב, שמעתי, שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה, ומעשה באדם אחד, שרכב [על] סוס בשבת, בימי יונים, והביאוהו לב"ד, וסקלוהו, ולא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך, ושוב מעשה באדם אחד, שהטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לב"ד, והלקוהו, לא משום שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך, ומסיק תלמודא, שהוא משום מיגדר מיילתא: **וכ' הרמב"ם (ה' סנהדרין פכ"ד ה"ד - ט) והטור (ח"מ סימן ב') הביאו, שיש לב"ד להלקות, למי שאינו חייב במלקות, ולהרוג, למי שאינו חייב מיתה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה, וכיון שראו ב"ד שפרצו [העם] בדבר, יש להן כח לגזור, ולחזק הדבר, כפי**

מה שיראה להם, הכל לפי הוראת שעה, ולא שיקבעו הלכה לדורות. וכן יש להן להלקות אדם ששמועתו רעה, (והם) [והעם] מרגנן אחריו, שהוא עובר על העריות, והוא שיהא קול שאינו פוסק, ולא יהי' לו אויבים שמוציאים עליו דבה רעה, וכן (מכ"י) [מבזין] את מי ששמועתו רעה, ומבזין את יולדיו בפניו, וכן יש להם להפקיר ממון שיש לו בעלים, ולאבדו, כפי מה שרואין לגזור פרצת הדור, ולקנוס אלם, ולנדות, ולהחרים ולקללו, ולהכותו, ולתלוש שער, ולאסרו בבית האסורים ולהשביע בשם על כרחו, שלא יעשה, ושלא עשה הדברים, לפי מה שיראה לדיין, שזה צריך לכך, והשעה צריכה לכך, ובכל יהו מעשיו לשם שמים, ואל יאה כבוד הבריות קל בעיניו, שהרי דוחה לא תעש' של דבריהם, וכ"ש כבוד בני אברהם יצחק יעקב המחזיקים בתורת אמת, שיהיה זהיר, שלא יהרוס כבודם, אלא להוסיף כבוד המקום בלבד ע"כ.

וזה לשון הרא"ש בתשוב' (כלל י"ז, סימן ח') על אחד שבירך את השם, תשובה, (יש לי) [ישאן] רוב שלומי' הנעימי' והתמימים הנחמדי' והנכבדי', הפלאתם לשאלני בדיני נפשות, כי בכל הארצות ששמעתי עליהם, אין דנין דיני נפשות, לולי פה בארץ ספרד, ותמהתי מאוד בבואי הלום, איך היו דנים דיני נפשות, בלא סנהדרין, ואמרו לי כי הורמא דמלכא הוא, וגם העדה שופטים להציל, כי כמה דמים היו נשפכים יותר, אם היו נידונים ע"י עכו"ם, והנחתי להם כמנהגם, אבל מעולם לא הסכמתי עמהם, על איבוד נפש, אמנם אני רואה, שדעת כלכם

מסכמת לבער זה הרע מקרבכם. ובודאי חילול השם דפרהסיא הוא, וכבר נשמע הדבר בין העכו"ם, וגם מחמירין מאוד, במדבר נגד דתם ואמונתם, וניתוסף החילול, אם לא יעשה בו נקמה, ומצינו, היכא שיתקדש שם שמים, שנתנו יד בבני מלכים בשביל גרים גרורים (לעיל ע"ט ע"א) והלינו נבלתם על העץ, וגם בשביל מיגדר מילתא סקלו למי שרכב על סוס בשבת, וג"כ ראוי הוא שיתקדש השם באבוד הרשע הזה, ועשו בו כטוב בעיניכם, ואם הייתי בהסכמתם, דעתי היתה נוטה שיוציאו לשונו מפיו, ויחתכו רוב המדבר שבלשונו, ותאלמנה שפתותיו, ובדבר הזה ימודו לו כפעלו, וזאת היא נקמה מפורסמת, הנראית בכל יום לעינים, ואתם עשו לפי הענין, ככל אשר יראה טוב בעיניכם, כי ידעתי אשר כונתכם שיתקדש שמים ע"כ, וכ"ז בעובר עבירות בינו לבין המקום. אבל מוסר, או מגזם על ישראל, פשיטא שרודף הוא, וניתן בכל מקום להציל בנפשו, בלא עדה ועדות, אלא בראיות, כל אדם שרואה אותו חייב להורגו, שנא' לא תעמוד על דם רעך, כן כתב הרא"ש גופא לעיל מינה (שם, סימן א') וזה לשון מהו"ר מנחם מירדבור"ג, בליקוטים (סוף תשובות מהר"י ווייל ד' קע"ח) על דין המגזם בדליקה, הוי רודף לכל ישראל, שהרי אם נשרף בית אחד בעיר, או בכפר, יהרגו כמה עוברים ושבים, ומשעה שתולה כתב פסול של שריפה, לעיר, או לכפר, על פי עכו"ם, הוי רודף, ואפי' לא פירש בכת' שמו של רודף, כי אם של נרדף, וידוע שמתחילה גיזם, ואשכחן כה"ג, ברכב על הסוס בשבת והטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לב"ד, וסקלוהו כו', עכ"ל, ונראה לי הלכה למעשה, לדון כל מוסר רבים, ומגזם לרבים, ומוחזק לכך, לאבדו, אפי' בידים, ולא לחוס עליו בנפש, אבל לא לחתוך לשונו, ולנקר עיניו, אלא לאבד הרע מקרבנו, ואדברא, בזה איכא למיחש, וקרוב לודאי, שיתפקר ביותר, ויפרוק עול, ויצא חוץ לדת, כדי לנקום נקם, ויעליל ח"ו על ישראל, ויבדה מלבו דברים שלא היו, וכן ראיתי בימי, שתקלה גדולה בא לישראל, ממעשה כזה, שנקרו עיניו וחתכו לשונו, שיצא אח"כ מן הכלל, מבוכה גדולה בישראל, לולי רוב רחמיו וחסדיו, שנתן לנו יתברך חנינה:

15. גליוני הש"ס מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

שם שינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, נ"ב בס' רביד הזהב בשם הרה"ק ר' מאיר מפרעמישלאן ז"ל דהכוונה אתפילין של ראש ושל זרוע דמארי עלמא דכתי' בהו שבחא דישאל כמבואר בברכות ו' א' וכשאדם מצטער דאין יסורין בלא חטא כו' א"כ הוא נגד שבח ישראל לכן הוא בזיון כביכול לתפילין דמארי עלמא וזהו קלני מראשי קלני מזרועי ושוב מצאתי הדברים כתובים בקצרה בס' חומרי מתניא חגיגה ט"ו ב':

16. תורת חיים מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

קלני מראשי קלני מזרועי. נראה דלכך נקט ראש וזרוע לפי שהן מקום הנחת תפילין דגם הוא יתברך מניח תפילין כדאיתא במסכת ברכות מניין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר נשבע ה' בימינו וזרוע עזו והענין כשם שאנחנו מניחין תפילין נגד הלב ומוח כדי שנוכר תמיד באהבתו וייחודו שנאמר ולזכרון בין עיניך כך גם הוא יתברך כביכול מניח תפילין באלו מקומות שיוזכר תמיד באהבתו ושנאנחנו עמו עם אחד והיינו דקאמר התם תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ומי גוי גדול אשר יך ישראל ולתתך עליון ולכך קאמר הכא בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני וכו' שבזמן שאין ישראל או אדם יחידי עושין רצונו של מקום כביכול ומתנישין כח של מעלה כאלו אינו יכול להטיב עמהו כמ"ש צור ילדך תשי כשבא להטיב עמכם אתם מכעיסין לפניו וכו' לכך השכינה קובלת ואומרת קלני מראשי קלני מזרועי כלומר מקום הנחת תפילין אשר בהן מזכירין לטובה כשעושין רצונו כי אז מוסיפין למעלה כמ"ש ועתה יגדל נא כח עתה שאין עושין רצונו כביכול כאלו ראשו וזרועו כבדין עליו מלהטיב עמהו. ונראה כי זה סוד יו"ד גדולה דועתה יגדל נא כח ויו"ד קטנה דצור ילדך תשי רמז שבזמן ישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח גדול בעשר ספירות אשר האציל הקדוש ברוך הוא ממנו יתברך להנהיג בהן עולמו וכשאין עושין רצונו של מקום מתנישין כח עשר ספירות ועוד נראה דיו"ד קטנה דתשי רמז לעשר מסעות שנסעה שכינה מכרוב למפתן ממפתן וכו' ותשי מלשון טלטול דויתשם ה' תרגומו וטלטל נון.

17. ספר נפש החיים - שער ב - פרק יא

ואף דהלכתא גמירא לה בש"ס שהיחיד רשאי רשאי לחדש דבר בתפלתו על צרכי עצמו וצער. בכל ברכה לפי ענינה. גם בזה צריך שלא תהא תכלית כוונתו על צער. ולא זו הדרך הנכונה לישרים בלבותם. כי באמת יפלא איך שייך לבקש להתחנן כלל לפניו ית"ש. להסיר מעליו צער ויסוריו. כמו בענין רפואות הגוף. הרופא משקו סמנים חריפים. או אם הרופא מוכרח אף גם לחתוך אבר אכך לגמרי שלא יתפשט ארס החולי יותר. האם יתחנן אליו החולה שלא ישקו הסמנים או שלא יחתוך האבר. הלא החולה עצמו שוכרו לכך. כן איך ישפוך שיח לפניו ית"ש להסיר מעליו היסורים. הלא המה רטיה וסמא דחיי לכפר עונותיו. כמאמרם ז"ל (שבת נ"ה א') אין יסורין בלא עון. ואם לא אפוא. נפש החוטאת במה תתכפר: אמנם תכלית הכוונה. צריכה שתהיה רק צורך גבוה. כי במקום שיש חילול שמו ית' כגון צרת כלל ישראל. באמור עם ה' אלה והמה מוכים ומעונים. מחוייבים לבקש ולשפוך שיח לפניו ית"ש על חילול שמו ית'.

ואך למען שמו יעשה. וגם היחיד על צערו אף אם אין חילול השם בדבר יש מקום ג"כ לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה. כמאמרם ז"ל במשנה פ"ו דסנהדרין אר"מ בזמן שהאדם מצטער שכינה מה הלשוןאומר' קלני מראשי קלני מזרועי. ואמרו בשמות רבה פ"ב. ובחזית בפסוק אני ישנה. תמתי כו' מה התאומים הללו אם חשש א' בראשו חבירו מרגיש. כן אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה. ובתנחומא ס"פ אברי כל ישועה שבאה לילשראל היא של הקב"ה שנאמר עמו אנכי בצרה כו' (ר"ל ומסיים ואראהו בישועתי). הישועה שלך היא שנא' ולכה לישועתה לנו. ובש"ט תהלים מזמור י"ג יגל לבי בישועתך אר"א זה אחד מן המקראות הקשים שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל. בישועתנו אין כתיב אלא בישועתך כו' ישועתך היא ישועתנו. וע' זוהר אמור צ' ריש ע"ב בענין הכתוב לה' הישועה. וזהו עמו אנכי בצרה. היינו שמן המצר משתף אותו ית"ש אז אחלצוהו וכו'. וכשהאד' אין מרגיש צערו מיסוריו. מגודל מרירותו מצערו כביכול. המרורות הללו הן הן עצם מירוק פשעיו. ומתכפר בזה עד שיסורי עצמו בדלין הימנו (והן הן הגבורות קדושות כדרכו ית"ש להמתיק מר במר. והוא תיקון המדות בשרשן):

הגהה:

ומ"ש קלני מראשי קלני מזרועי. הענין הם תפילין ש"ר ותש"י. כי ארז"ל (ברכות וא"ו ע"א) שהקב"ה מניח תפילין. וענין התפילין שלו ית"ש. הוא התדבקותו ית"ש להטיב עמנו בכל. כמ"ש שסתפלין דמארי עלמא מה כתיב בהו. ומי כעמך ישראל גוי אחד. כי מי גוי גדול וכו'. וכן כל הפסוקים דשם הם רק שבחי ישראל. וכלהו כתיבי באדריי והוא כענין את ה' האמרת היום וה' האמריך היום להיות לו לעם סגולה כו'. שכמו שבתפילין שלנו כתובים שבחי הקב"ה. כן תפילין שלו כביכול הם שבחים שלנו. ששם הוא ענין ההתדבקות. והוא ענין הכתוב ישראל אשר בך אתפאר סוד התפילין דמארי עלמ'. שהתפילין נקראים פאר כמשרז"ל וע' זוה' בשלח ס"ב ריש ע"ב. לכן כשאד' מצטער ואז אין ההתקשרות וההתדבקות' כביכול בין האדם לבינו ית' שמו בשלימותו כראוי. הוא ענין קלני מראשי קלני מזרועי שהם מקומות התפילין ששם היה ראוי להיות ההתדבקות הקדושה:

18. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

במתניתן ואם לן עובר עליו בל"ת. ק"ל למה לא קאמר בעשה ול"ת דהא איכא ג"כ עשה דקבור תקברנו וכמ"ש הרמב"ם (פט"ו מהל' סנהדרין) דאיכא מצות עשה לקבור הרוגי ב"ד ביום הריגתו מקבור תקברנו. ולענ"ד י"ל ע"פ מה דאמרינן בב"מ (ק"ב) ת"ר ממשמע דנאמר לא תלין פעולת שכיר איני יודע שעד בוקר ומה ת"ל עד בוקר כו' ופי' רש"י שם שאין לינה קרוי עד הבוקר דכתיב ולא ילין לבקר וכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא עכ"ל אלמא דלשון לא תלין גם בלא עד בוקר משמע בכ"מ עד בוקר וא"כ גבי הלנת מת דכתיב ג"כ לא תלין ג"כ אינו עובר אלא עד הבקר וא"כ לכאורה קשה איך אמרינן לקמן ע"ב דתולין אותו סמוך לשקיעת החמה שלא יתעצלו ויאמרו עדיין יש שהות להורידו ובתוך כך יעבור הזמן הא אכתי שייך חשש זה גם כשתולים אותו סמוך לשקיעת החמה דהא יש עדיין שהות להורידו כל הלילה כיון דאין עוברים עד הבקר. אכן זה אינו דאף דלא תלין אינו אלא עד הבקר מ"מ עשה דקבור תקברנו הוא דוקא ביום הריגתו ולא בלילה שאחרי דביום ההוא כתיב ובכ"מ יום הולך אחר הלילה חוץ מבקדשים כדאמרינן סוף פרק אותו ואת בנו ולפ"ז עשה דקבור תקברנו הוא בסוף היום דוקא ול"ת דלא תלין בסוף הלילה ולכן כשמייירי מואם לן עובר בל"ת שהוא בסוף הלילה לא יכול למינקט ג"כ עשה דקבור בהדה דעלי' אינו עובר משום לינה דכבר עבר כשהגיע סוף היום ולא קברו:

19. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

במתניתן הלינהו לכבודו להביא לו ארון. הא דמחלקינן באיסור תורה בין לכבודו לשאינה לכבודו היינו משום דציווי קרא גופא אינה רק לינה שהוא לביזוי המת כדאמרינן לקמן (מז א) כי אמר רחמנא לא תלין דומיא דתלוי דאית ביה בזיון:

20. ספר עינים למשפט

איכא אף משתחשך כו' ע"ש. ועי' בוזהר (פר' אמור פה):
שכ' דלא תלין כ"ד שעות וצ"ע.

21. שערים מצויינים בהלכה

והנה לכאורה יש להקשות על הטעם דאין קוברין רשע אצל צדיק, והא תנן במס' יומא (פה:) דמיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה, ותנן לעיל (מג:) שכן דרך כל המומתין מתורדין כו', וא"כ למה לא קברו אותו בקברות אבותיו, הא כבר כיפר המיתה. ואפי' בלי המיתה היה קשה, דהא קי"ל (יו"ד סי' שסב ס"ה) דקוברין בעל תשובה אצל צדיק גמור, אך בגמ' יומא (פו.) איתא, דכשעובר על כריתות ומיתת ב"ד, תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין, וא"כ אכתי לא הו"ל יסורין. אמנם בגמ' לקמן (מז:.) הובא מחלוקת, דלחד מ"ד מיתה וקבורה בעינן לכפרה, ולחד מ"ד בעינן צערא דקברא פורתא, ולחד מ"ד בעינן גם עיכול הבשר. וזהו שפרש"י כאן (ד"ה נתעכל הבשר) שכבר

ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו. פרש"י לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק, כך מפרש לה בגמ' [לקמן מז.], אלא שתי קברות היו שם, ובגמ' [שם] מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני שתיים ולא ארבעה. ובתשו' חתם סופר (יו"ד סי' שמא) הביא בשם רש"י כאן דאין קוברין רשע אצל צדיק הלכה למשה מסיני, ולכן הולכין בספיקו להחמיר כמו בכל איסורי תורה. ויש להעיר דהמעין ברש"י יראה

22. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב ולא היו מתאבלין, אבל אוננין, שאין אנינות אלא בלב. פרש"י שלא היו מתאבלין עליהן, כדי שתהא בזיונן כפרה להן, אלא אוננין בלבד, דאין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך, שאין אנינות אלא בלב בלבד. וכבר הארכנו במס' סוכה (כה.) ד"ה חתם ובמס' קידושין (לא:) ד"ה איזהו מורא ואיזהו כיבוד) בכמה ראיות דענין כבוד לא שייך אלא במעשה הניכר לאחרים.

כתב בתשו' מהר"ם מרוטנברג (סי' תקמד) משומד שמת אין חייבין להתאבל עליו, ומביא ראיה מכאן דעל הרוגי ב"ד לא היו מתאבלין אלא אוננין, אע"פ שהרוגי ב"ד יש להם כפרה, וכש"כ משומד שאין לו כפרה, וגיהנם כלה והם אינם כלים, ועליהם נאמר (ישעיה סו-כד)

23. יד רמה על סנהדרין דף מו/ב

לא היו מתאבלין אלא אוננין בלבם, ואסורין בקדשים ובמעשר, שאין אנינה אלא בלב, וכיון שאי אפשר שלא יהו בלבן דין הוא שיאסרו בקדשים ובמעשר, דעל כרחך ליכא לאפוקינהו מכלל אנינות, ויש לפרש לא היו מתאבלין דהוי דבר הנראה דכתיב (משלי י"א) ובאבד רשעים רנה, אלא אוננין, ומה טעם אנינה

שאינן אנינה אלא בלב, וכיון דדבר שאינן נראה הוא התירו להן, אי נמי מה טעם אונגין שאינן אנינה אלא בלב ואין אדם יכול לכבוש את יצרו שלא ידוה על קרובו, ור"ש ז"ל פירש נתעכל הבשר כבר נתכפר לו במיתתו ובבזיונו מלקטין את העצמות וקוברין אותן בקברות אבותיהן, ולא היו מתאבלין עליהן כדי שיהא בזיונו כפרה עליו, אלא אונגין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת שאינן אנינות אלא בלב:

24. שערים מצויינים בהלכה

משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה כו'. פרש"י משהין את גמר דינו, ואין תולין אותו שחרית שמא יתשללו בקבורתו ויבא לידי שכחה, אלא סמוך לשקיעת החמה כדי שיקברוהו מיד. ומשמע דאם לא קברוהו קודם הלילה עוברים על "לא תלין". אבל בתשו' הרדב"ז (ח"א סי' שיא) כתב, דאינו עובר בלאו עד שילינוהו כל הלילה עד הבוקר, ומביא ראיות לזה דלא הוי לינה עד שיעלה עמוד השחר, וכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא, ומ"מ מ"ע לקבור ביום דכתיב "כי קבור תקברנו ביום ההוא", הלכך המלין את מתו כל הלילה עובר בלאו זה, אם אינו לכבודו, אבל מקצת הלילה אינו עובר. וכ"כ בערוך לנר לעיל (ע"א ד"ה ואם לן) דעשה דקבור תקברנו היא בסוף היום דוקא, ול"ת דלא תלין היא בסוף הלילה, ובזה מפרש אמאי לא קתני במתני' דאם לן עובר נמי בעשה, משום דהתם מיירי אם לן והיינו בסוף הלילה, ולא יכול למינקט ג"כ עשה דקבור תקברנו בהדה, דכבר עבר עליה כשהגיע סוף היום ולא קברו.

25. מרגליות הים

(ד) ובארץ ישראל ארעא קדישא חמורה הלנת מת יותר מבשאר ארצות, ע' אד"ר נשא קמ"ד רע"א וברמב"ן פ' תצא כ"א כ"ג ובספר המצות לשורש החמישי דיש בזה לאו מיוחד דלא תטמא את אדמתך, וע' זהר תרומה קמ"א א מאן דגשמתייה נפקת בארעא קדישא אי אתקבר בההוא יומא לא שלטא עליה רוחא מסאבא כלל כו', ומעלה יתירא לירושלם עיר הקודש שאין מלינים בה את המת ב"ק פ"ב ב היינו שצריכים להוציא המת מירושלם באפשריות ראשונה ושלא להשהותו כלל, ע' אבות דר"נ מכת"י פ"ד, וע' בס' שער החצר אות תקנ"ט, וראה בזהר חיי שרה קכ"ה א שהמת בנשיקה לא אסתאב ולא אשתאר ביה מסאבותא. וישלח קס"ח א צדיקא לא מסאבי במיתתהון כו' ובניצוצי זהר שם ובס' בכורי

26. שערים מצויינים בהלכה

מכאן למלין את מתו שעובר בל"ת. כתב הרמב"ן (סה"מ שורש א) קבורת מתים בודאי יש בה מ"ע, דכתיב "כי קבור תקברנו", ולא עוד אלא כל המלין את מתו עובר בל"ת, וכמו שנלמוד ל"ת לשאר מתים, כן נלמוד העשה כו'. וביד דוד מפרש, דס"ל להרמב"ן דשאר מתים נכתבו בכתוב, והיינו כי קבור לזה התלוי, תקברנו ג"כ לשאר מתים, וא"כ כיון דבפירוש הוא כתוב בקרא, ממילא "לא תלין" אתרווייהו קאי. אבל ע"י בתשו' הרדב"ז (ח"א

סי' שיא) שכתב, דלאו ד"לא תלין" שייך בכל מת, משא"כ עשה ד"כי קבור תקברנו" זהו רק בהרגי ב"ד, ע"ש הטעם [ועי' ביד דוד לעיל (ד"ה משהין אותו) בענין זה]. וצ"ע בדבריו, דהרי הרמב"ם בספר המצות (מ"ע רלא) כתב מפורש דאף בכל המתים איכא מ"ע ד"קבור תקברנו", וכ"כ החינוך (מצוה תקלז). וע"ע ברמב"ם (אבל פ"ב ה"א) דאם צוה המת שלא יקבר, אין שומעין לו, שהקבורה מצוה שנאמר "כי קבור תקברנו". וע"ע בדבריו לעיל (לה). ד"ה ותהא) בענין זה.

27. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מז עמוד ב

בגמ': רמז לקבורה מן התורה מנין ת"ל כי קבר תקברנו וכו'. כתב בספר מרפסין איגרא (ע' שמא): קשה הלא מקרא מלא כתיב: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב"? ותיריך הגרש"ז בריידא ז"ל: "ואל עפר תשוב" אינו הכוונה: תקבר בעפר, אלא הכוונה: תשוב להיות עפר, שכן זמן מה לאחר המיתה הגוף מתפורר ונעשה עפר.

28. יד דוד מסכת סנהדרין דף מז עמוד ב

רמז לקבורה. וכתב רש"י שאדם חייב לקבור את מתו, כוונתו דדוקא מתו איכא מצות עשה, אבל על מתים אחרים אינו מצות עשה רק הוא בכלל גמילות חסדי' וכמ"ש הרמב"ן בשורש א', ועיין בלב שמה שם, וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ב מאכל ה"א חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שמוטל על כל...

29. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף מז עמוד ב

רמז לקבורה מן התורה. כלומ' קבורת קרק' שאם לא כן היה במשמע שלא יהא מצוה אלא שיהא מעבירין מכנג' פני הרואין דומיא דעץ שאמרה תורה לא תלין נבלתו על העץ. וזה מבואר כמו שאמרו בסמוך אימא דעבוד ל' ארגז. ואף על גב דאמרי' לרב חמא תקברנו לא משמ' ל' לא קי"ל כותי' אלא כר' יוחנן דאמרה משום רשב"י וא"כ אין אדם יוצא מידי חובת קבורה אלא בקבורת קרקע ולא שתהא הקבורה ממש בקרקע שלא יצא ידי חובתו אם יקבור ארונו בקרק' אלא הכוונה בקבור' קרקע מפני שהיא תכלית הענין שאין לך גניזה גדול' ממנה וכן היה מנהג התלמו' בקבורת הכוכין שהיו נותנין שם את המת כשהוא מונח בארון אבל מפני שאמר הכת' כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואמרו בהגדה שהעפר הוא רפואתו טוב לקיים בו קבורת קרקע ממש שלא בהפסק וכן מנהגנו בגירונ' ובגלילותיה:

30. ספר תורת האדם להרמב"ן - אות כט

בנגמר הדין (סנהדרין מ"ו ב') ... נמצינו למדין שהעושה ארון למת ומניחו בבית הקברות אינה קבורה, ובכלל מלין את מתו הוא ועובר עליו, ואם עשה ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו, ואע"פ כן יפה הוא

לקברו בארץ, דקבורת ארץ ממש מצוה כצוואתו דרבי ואפי' בח"ל. ומה שנהגו חכמי ישראל בתלמוד בארונות לאחר עיכול הבשר הוא כדאמרין בירושלמי או שהיו נוקבין ארון לארץ:

31. שערים מצויינים בהלכה

וכ"כ הטור (יו"ד סי' שסב) דהנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום הלנת המת, אלא צריך לקברו בקרקע, ואם עשה לו ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו, ומ"מ יפה לקברו בארץ דקבורת ארץ ממש מצוה כו', ורבינו הקדוש אמר בצוואתו [עי' ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג] תהי ארוני נקובה לארץ, פירוש שיטלו דף התחתון של הארון וישכיבוהו על הארץ שקבורת קרקע מצוה, ולא תימא משום חביבותא דא"י, אלא אפי' בחו"ל, דכתיב "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". ועיי"ש בב"י בשם הרמב"ן בתורת האדם.

32. שערים מצויינים בהלכה

והיו תולין משום ששינו, וגזרו תענית וצדקה כו'. ובתשור' טוב טעם ודעת (ח"ב סי' רלה) הביא ראייה לדבריו מגמ' כאן. וכ"כ בתשור' האלף לך שלמה דהמשנה מהנהגת המת אפי' כל שהו הרי בסכנה רח"ל. וכ"כ בתשור' מהרש"ג (ח"א סי' רמ) דיש בזה סכנת נפשות, וחמירא סכנתא מאיסורא. וכ"כ בתשור' ישועות מלכו (יו"ד סי' עב) במי שלבש ציצית של תכלת בחייו, שאין לקברו בו, שלא לשנות בין המתים. וכ"כ בתשור' בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' רכז) דהשינוי גבי מת הוא רע לנשמתו, והביא דהגאון בעל נוב"י אמר בצוואתו שלא יבנו שום ציון על קברו רק מצבת אבן אחת כו' כי ירא מיום הדין, ואנן מה נענה אבתריה. וכ"כ בערוך השולחן (יו"ד סי' שסב ס"ב) שלא לשנות ממת למת. ובתשור' חתם סופר (יו"ד סי' שכז) כתב נגד למדן א' שרצה לבטל המנהג, דלא לחנם נקבע המנהג בתחילה, והמתחיל לא טיפש ולא כסיל היה, כיון שנמשכו אחריו בכל המקומות כו' עיי"ש.

מדקבריה הקב"ה למשה, דלא לישתני ממנהגא. פרש"י דילמא קבר רחמנא למשה כי היכי דלא לישתני משה ממנהגא דעלמא. מכאן הוכיח בתשור' פרי השדה (ח"א סי' נז) ותשור' דודאי השדה (סי' ל) דמנהג שנהגו גבי מתים חמור טפי משאר מנהגים, דאפי' הקב"ה לא רצה לשנות המנהג, והטעם כדי שלא יפקדו עליו בב"ד של מעלה, ושלא יעיינו עליו בדינו לומר למה נשתנה זה משאר מתים. וכ"כ בתשור' הרי בשמים (מהד"ת סי' רכא), והביא נמי ראייה מגמ' כאן. ועי' בבאה"ט (יו"ד סי' שנב) שיזהרו שלא לשנות בלבישת המתים מן הנהגה, כי מצינו שהמתים מקפידים ע"ז כו'. ובבית לחם יהודה (שם) כתב, שאין לחברא קדישא לשנות מנהגים, משום בזיון שאר המתים הקודמים, ופע"א עשו מטה חדשה ומתו אח"כ כו"כ תינוקות,

33. שערים מצויינים בהלכה

הא אמר לא בעינא כפרה. [פרש"י ואי נמי קבריה ליה לא מתכפר. ומשמע דלכן לא צריך למיקבריה, דכל הקבורה משום כפרה. וכיד רמה דחה פרש"י, וכתב דאם קברו ליה מתכפר, רק כיון דאיהו לא ניחא ליה, אנן לא מיפקדינן למיעבד ליה כפרה. אבל ע"י בתשו' רדב"ז (ח"ב סי' תשפ) שמפרש כוונת רש"י, דודאי צריך למיקבריה, כיון דכל המתים טעונים קבורה, וכל האיבעיא בגמ' הוא רק אם הוא מתכפר בקבורה, או לא, ואי אמרי' משום כפרה, ואמר לא תקברוניה, קוברין אותו ואין לו כפרה, ומה"ט לא כתבה הרי"ף, משום דלא נפק"מ מידי, ואי משום כפרה, הקב"ה יודע אם יש לו כפרה או לא.

כתב הרמב"ם (אבל פ"ב ה"א) דאם צוה שלא יקבר אין שומעין לו, שהקבורה מצוה כו'. וכתב בכס"מ דזה בעיא דלא איפשר, ופסק הרמב"ם לחומרא דזה ספק איסורא. ועי' בלחם משנה מה שתמה על הרמב"ם. וכיד דוד מפרש, דהרמב"ם ס"ל דהאיבעיא הוא מה טעם המצוה, דאם הטעם משום כפרה והוא אינו רוצה בזה, שומעין לו, שאין כאן מצוה כלל, כיון שאינו רוצה בכפרה, והאיבעיא לא נפשטה, ופסק הרמב"ם לחומרא מפני שהוא של תורה, ואיך נבטל המצוה מפני הספק. ועי' בערוך לנר (ד"ה דאמר).

34. תוספות מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב ד"ה קבורה משום

קבורה משום בזיונה או משום כפרה - ע"כ איכא כפרה כדאמרי' לקמן (דף מז:): (בפ' ד' מיתות) כפרה מאימתי הוי מכי חזו צערא דקירבא פורתא אלא אפי' אי איכא בזיונה וכפרה מיבעי ליה הי עיקר וא"ת והא איכא כפרה טפי בשלא נקבר משנקבר כדנתיא בשמעתין (לקמן מז:). סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתתו מת לא נספד ולא נקבר וי"ל דלאו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונה דהכא לאו בזיונה דמת קאמר דאם כן אמאי לא כל כמיניה אלא בזיונה דמשפחתו אבל למת אית לו בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד.

35. תוספות מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב ד"ה הספידא יקרא

הספידא יקרא דחיי - תימה הא דאמר בפ' הערל (יבמות דף עח.) אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הרי מחלו ישראל על כבודן שלא הספידוהו [1] וי"ל דיראים היו לסופדו להראות שמצטערין עליו מפני דוד [2] ועוד דאפי' הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגביה שלא נספד כהלכה.

36. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב

בד"ה הספידא. שאני מלך דאיכא בזיון טפי. המהרש"א בח"א הקשה דא"כ מאי מקשה מבשלום תמות דהא כתיב גבי צדקיהו שהי' מלך והנחית בקושיא. ונלענ"ד עפ"י מה דאמרינן גיטין (סח ב) דשלמה מלך והדיוט הי' והיינו כשהי' מושלך ממלכותו היה הדיוט וחד אמר ששב למלכותו ונעשה מלך וצדקי' גלה לבבל והי' שם בבית האסורים עד שמת נבוכדנצר וביום שאחריו מת כמבואר בכתוב ובסדר עולם וא"כ כשמת לא היה מלך רק הדיוט דכבר עבר ממלכותו ולכן פריך שפיר:

=====

א. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב

בגמ': אבע"ל הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוה למאי נק"מ דאמר לא תספדוה לההוא גברא כו'. בספר העיקרים להג"ר שלמה איגר (ערך אונן ואבל - אשכול ג') דן בדבר אשר צוה אביו הגאון הגדול פאר הדור והדרו רבינו עקיבא איגר ז"ל בצואתו שלא יספידוהו אי שומעין לו. וכתב דהלא כאן נפשט שהספידא יקרא דשכבי הוה, ואם צוה שלא להספידו, שומעין לו. ואם כן אף בת"ח כן הוה, שת"ח שמחל על כבודו - כבודו מחול, ותורתו דילי' הוא כדילפינן בקידושין פ"ק.

וכתב דמדברי החי' הר"ן (וכן מוכיח מדברי התוספות) מוכח דמניעת ההספד לא רק שהוא ביטול הכבוד שכתבי, אלא הוא גם זלזול להנפטר. ואם כן אף דת"ת שמחל על כבודו - כבודו מחול, אולם היכי דבא עי"ן לידי בזיון אין בידו למחול, כמש"כ הרא"ש (סופ"ב דב"מ) דזקן ת"ח ואינו לפי כבודו אסור לו להחזיר אבידה בעיר.

ועוד דאפי' אם נימא כדעת הרמב"ם לגבי הך דזקן ואינו לפי כבודו, שלת"ח אינו רק פטור בלבד, אבל אם רוצה יכול לזלזל בכבודו ולהחזיר, מ"מ "באדם גדול, אשר כל פינות הארץ היו מכבדין ומנשאים אותו, והיו כולם חרדים לקול דברו, הוי העדר ההספד בזיון גדול של החיים, ולא כל כמיני' למחול על כבודם".

בשו"ת תשובה מאהבה (סי' קע"ד) מביא שרבו בעל נודע ביהודה הספיד את הגאון בעל פני יהושע אף על גב שצוה שלא יספידוהו.

ועיין בפתחי תשובה יו"ד סי' שד"מ (ס"ק א').

בהגהות הגרעק"א יו"ד (סי' שד"מ ס"י בהגה"ה) מביא מחלוקת רמב"ם ורמב"ן אם אבלות יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבי, ונק"מ לגבי מאבד עצמו לדעת דאיתא במסכת שמחות דכל שהוא כבוד לחיים מתעסקים עמו, ונחלקו אם מתאבלין עליו, דהרמב"ם ס"ל דכבוד המת הוא, ואפילו אבילות דיום ראשון שהוא מה"ת, ואין מתאבלין עליו, והרמב"ן ס"ל דכבוד החי הוא, וממילא במצוה שלא להתאבל עליו תלוי במחלוקת זה.

ולכן נשאר בצ"ע על הרמ"א (שם) שכתב שאם צוה שלא יתאבלו עליו אין שומעין לו, דלפי הנ"ל זה תולה במחלוקת הפוסקים אם מתאבלין על מי שמאבד א"ע לדעת.

וכן מביא שם בפתחי תשובה מהשבות יעקב שמטעם כן פסק להלכה למעשה במי שצוה שלא יתאבלו עליו, שא"צ להתאבל עליו. ועשו"ת חת"ס יו"ד (סי' שכ"ו).

ב. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב

בגמ': איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוהו להווא גברא אי נמי לאפוקי מיורשין תא שמע ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה אי אמרת משום יקרא דחיי הוי משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה שרה גופה ניהא לה כי היכי דמייקר בה אברהם.

מבואר בגמ' דאם דין ההספד הוא משום יקרא דשכבי אתי שפיר שנשתהו מלקבור את שרה מפני כבודה שיספידוה.

בנחלת יעקב (פר' חיי שרה) דקדק, דלכאורה הוא נסתר מהא דקיי"ל דאף שנשים במועד מספידות (הספד על המת). כ"ז באנשים, אך נשים שמתו איך מספידין וצריכים לקוברן מיד, כי רוב נשים מתות זבות וחיישינן שמא יצא ממנה דם אחר מיתתה ותתבזה, וא"כ איך השהו לשרה כדי לסופדה, והרי חשש בזיון איכא.

אמנם דכבר אמרו ז"ל שהחרדה מסלקת הדמים, ומיתתה של שרה פירש רש"י שהיתה על ידי בשורת העקידה, שכששמעה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ומתה, וחרדה זו שקודם מיתתה סילקה דמיה, ותו ליכא חשש בזיון בהשהית גבורתה, ואי הספידא מקרא דשכבי שפיר יש להשהותה בשביל כבודה.

ובזה מבואר מה שהביא רש"י דבר זה שמיתתה היתה מחמת העקידה, על פסוק זה שבא אברהם לספדה, ומקשינן העולם והרי מקום דברי רש"י היו צריכים להיאמר על המקרא הקודם שנאמר בו ותמת שרה, ואלא רש"י בא לבאר למה המתינו לקברה עד שיבוא אברהם ולא חששו שיצא דם ותתבזה.

בענין קבורת המת

משה שווערד

א. ספר ארץ הצבי- מהרה"ג שכטר- סימן יב

ג. הגדרת ההבדל שבין תשמישי קדושה לתשמישי מצוה

והנה בחילוק הבריתא דמגילה (כו:) שבין תשמישי מצוה שנזקקים, לבין תשמישי קדושה

הנכרי רק כתשמישי מצוה, ואת גוף הישראלי כתשמישי קדושה.

[ועפ"י יסוד דברינו הקודמים הי' נראה לומר בביאור הבדל זה, דדוקא גוף הישראלי, מפני שלמד תורה, יש בו חלות שם של תשמישי קדושה. אך גוף הנכרי, אף שעסק בקיום ז' מצוותיו, מכ"מ לא עסק בתורה, ואין לו אלא חלות שם של תשמישי מצוה. ואפילו בישראל שהוא עם הארץ, ולא עסק בתורה כלל כל ימיו, מכ"מ קיי"ל [ספ"ג דנדה] דבזמן שהולד במעי אמו, מלמדין אותו כל התורה כולה. ואף דאיתא התם, דכיון שבא לאויר העולם, בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, אין הכוונה דמעתה שנולד, לא נשאר כל רושם ממה שלמד מקודם, דא"כ מ"ט למדוהו מתחילה כל התורה כולה, אם יודעים שלבסוף ישכיחוהו ממנו, ולא ישאר כלום מלימוד זה.] אלא ודאי מן ההכרח לומר [כן שמעתי בביאור ענין זה ממור"ר הגריד"ס, שליט"א] דמה שמשכיחין ממנו ידיעותיו בתורה, הכל הוא לתועלת הולד ולטובתו, בכדי שיוכל להיות עמל ויגע בתורה בחייו, ואפילו לא היו משכיחין הימנו ידיעותיו בתורה, מסתמא בין כה וכה הי' שוכח מאליו, דכל תורה שהאדם לומד בלי יגיעה ועמל, אין לו קיום, דבן לילה היה וכן לילה אבד הימנו. ומה שמלמדין אותו לכתחילה, בודאי נשאר רישומו ניכר מזה אפילו לאחר שסוטרין אותו על פיו להשכיחו, דמאותו הלימוד הוא שנוצר ונתהווה בנפשו של כל אדם מישראל האהבה הטבעית

שנגזים, דאיתא התם, ואלו הן תשמישי מצוה, סוכה, לולב, שופר, ציצית, ואלו הן תשמישי קדושה, דלוסקמי ספרים תפילין ומוזוות, ותיק של ס"ת ונרתיק של תפילין וכו', — צריך להבין גדר ההבדל בזה, איזה חפצא של מצוה דינו כתשמישי קדושה, ואיזה לא. ולכאורה הי' נראה לומר דעיקר שורש ויסוד כל עניני קדושה הוא קדושת התורה², וה"ט דס"ת תפילין ומוזוות ומשמייהן דינן כתשמישי קדושה, שבכולם יש בהם קדושת כתב של תורה, או שהם משמשים לכתב של תורה — כנרתיק של ס"ת, וכיס של תפילין. אך בסוכה, לולב, שופר וציצית, שאין להם כל שייכות עם כתב של תורה, אין דינם אלא כתשמישי מצוה. [וכן מתבאר בס' נפש החיים (שער ד' פרק למד).]

ד. גוף ישראל — תשמישי קדושה

ועל דרך זה הי' נראה לבאר ההבדל שבין גוף הישראלי לגוף הנכרי, דליכא מצות קבורה אלא בישראלים ולא בנכרים³ — דגוף הנכרי דינו כתשמישי מצוה, שאף אם בחייו עסק בגופו בז' מצוות ב"נ, מכ"מ לאחר זמן מצותן — נזקקים. משא"כ גוף הישראלי דינו כתשמישי קדושה, ולכן אפילו לאחר מותו, אשר אז אין גופו ראוי עוד לעשות בו מצוות, מכ"מ דינו להיגנו, וזהו היסוד למצות קבורה במת ישראל. וצריך להבין הבדל זה שביניהם, דכמו שהישראל חייב בתרי"ג מצוות, כמו"כ הנכרי חייב בז' מצוות, ומ"ט מחלקינן ביניהם לדון את גוף

התחברות, וכלשון הפסוק, וידע האדם את חוה אשתו וכו', וכמבואר כ"ז בס' התניא, והדברים עתיקים.

(3) ואשר על כן ליכא איסור הלנת המת במתי עכו"ם, דלא נצטוינו עליהם במצות קבורה, אכן ערמב"ן (על התורה לפ' כי תצא, דברים כא, כב) דבא"י יש חובת קבורה אף על מתי עכו"ם, מכח קרא דכתיב ולא חטמא את אדמתך וכו'. ולפי"ז צ"ע בתלמידים הלומדים רפואה בא"י, היאך מלינים מתי עכו"ם, ומבטלים עשה זו, וע"י מזה בדברי הפוסקים.

(2) ויש לבאר ד"ז דבאמת השורש לכל עניני

קדושה הוא הקב"ה, ואתה קדוש ושמן קדוש, וכל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה (כמש"כ הרמב"ן בהקדמתו לתורה), ופיקודין אינן אברין דמלכא, שהתורה מתארת אותו, וכדברי הנביא, שהתורה נקראת בשם „המשל הקדמוני“, שהוא משלו של הקב"ה, שהוא קדמונו של עולם, [וע"י מש"כ מזה בפתיחת הספר]. ואף בני"י קדושים הם — מפני שלומדים את התורה, וידיעת ענין האלקות עושהו כחלק-עצמי מנשמותיהם, דענין ידיעה היינו